

*Др Марко Павловић,
редовни професор*

*УДК: 342-53(497.11)"1921"
DOI: 10.46793/UPSSIX.003P*

ИНТЕРПЕЛАЦИЈА О ОБЗНАНИ *

Резиме

Обзнана је била квази-уредба, донета 29. децембра 1920, којом је забрањен рад Комунистичке партије Југославије. Расправа о интерпелацији о Обзнани одржана је 8. априла 1921, према правилима о интерпелацији садржаним у Пословнику за Уставотворну скупштину, од 28. јануара 1921. У расправи, прво је добио реч министар унутрашњих дела, иначе творац Обзнане, Милорад Драшковић. Он је изнео мноштво разлога због којих је донета Обзнана. Затим је, према пословничком времену од 30 минута, министру одговорио интерпелант – вођа комуниста др Сима Марковић. Потом је говорило још неколико владиних и опозиционих посланика који су износили аргументе у прилог или против Обзнане. Шеф земљорадничке странке, Јован Јовановић, говорио је о Обзнани са правног становишта износећи да је Обзнана донета од Владе у оставци, да није објављена, да није имала Краљев потпис, да је донета без законског овлашћења и без правног основа у Кривичном закону. Адвокат Драгутин Пећић је изнео супротно гледиште по коме је Обзнана имала правног основа у Уставу, Кривичном законнику и низу других правних прописа. Он је предложио мотивисани прелаз на дневни ред који је председник Владе Никола Пашић прихватио „као израз поверења Скупштине“. Скупштинским прихватањем Пећићевог предлога прелаза на дневни ред, одбачена је комунистичка интерпелација о Обзнани, и одобрен дотадашњи рад Владе у погледу Обзнане. Овим је отворен пут за доношење „Закона о заштити државе“.

Кључне речи: *Обзнана, интерпелација, интерпелисани министар, интерпелант, скупштинска расправа.*

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније“, који се финансира из средстава Факултета.

1. Обзнана

Обзнана¹ је била акт Владе, којим је, 29. децембра 1920, Комунистичкој партији Југославије забрањен рад. Како је наведено у њој самој, Обзнана је донета да би се обезбедило да Конституанта обави свој посао „у реду и слободи“, неометана „општом обуставом рада“ и немирима за које су се, по Владином сазнању „са више страна и из више поузданих извора“, комунисти спремали. Наиме, Влада је имала сазнања „да растројени и реакционарни елементи спремају ових дана напад на државу, њено устројство и друштвени ред са задатком да по руском бољшевичком примеру, све сруше што данас постоји од закона, установа и добара јавних и приватних, а на место свега заведу као у Русији, власт, неколико људи који ће располагати животом, слободом и имањем грађана, а државу нашу отворити инвазији странаца. То они зову диктатуром пролетаријата. И пошто сматрају нашу државу само као један сектор на фронту у борби коју бољшевици воде против осталог света - то ће они на том сектору повести војну против светског капитализма, како би се срушило све и свуда у свету, што су до данас створили дух, снага и рад човечанства.“

Према Обзнани, коју је иначе писао министар унутрашњих послова, демократа Милорад Драшковић, најревностији сејачи комунистичке пропаганде били су странци „који се под именом радника увлаче у радничке организације да их драже и пометају. Своје агенте увлаче и у државну службу, шпијунаже ради. Многи иначе добри грађани и чиновници, већ су постали жртве њихове пропаганде“.² С обзиром на то, Обзномом је наређено да се странци смутљивци протерају из земље. Све у свему, према комунистичким замислима, земља је имала да „поново потоне у крв“. Влада, пак, Обзномом је објавила да се „не сме допустити проливање крви. Проливиено је и сувише.

¹ Потпун текст Обзнане објављен је у *Политици* од 30. децембра 1920. - Већи део Обзнане објављен је у: Петрановић, Б., Зечевић, М., *Југославија 1918-1988 Тематска збирка докумената*, Београд, 1988, стр. 156, 157. – У овој Петрановић – Зечевићевој збирци докумената, нетачно је наведено да је Обзнана објављена у Службеним новинама Краљевства СХС, од 31. децембра 1920. Једна од карактеристика Обзнане је да није објављена у Службеним новинама. Факсимил Обзнане објављен је у: Петрановић, Б., *Историја Југославије 1918-1988*, Београд, 1988.

² У Обзнани, још је стајало: „Комунистичком покрету су се придружили притворно и подмукло многи јавни и тајни непријатељи наше земље и народа. Побеђени у рату, гледају да се после рата освете, овој земљи замећући у њој неред и подржавајући их и споља и изнутра. Једни се, иако ратни богаташи, уписују у комунистичку странку, други дају новац за новине које пишу неистине и драже народ на незадовољство, трећи одржавају везу са иностранством и новчаним фондovima из иностранства набављају бомбе, експлозиве и оружје, четврти свим и свачим спречавају сваки рад у земљи и на рђав глас без доказа, износе све јавне раденике и сав њихов рад. Све то да би се земља збунила, грађани постали равнодушни и огорчени на државу.“

Народ тражи мир да би лечио своје ратне ране и патње. Пошто су превратни елементи изабрали ове дане, кад Велика Народна Скупштина почиње уређивање државе, да почну са општом обуставом рада, коју би потом претворили у неред, крваву пометњу и расуло, Влада је одлучила да се снага државе стави у службу слободе и реда.“

Влада је издала наредбу о низу мера које су се имале применити на комунисте и њихове присталице. Тако, Влада је наредила „да се до решења Устава, забрани свака комунистичка и друга разорна пропаганда, обуставе њихове организације, затворе њихова зборишта, забране њихове новине и сви други списи, који би мутили спокојство и мир државе, проповедали, правдали или хвалили диктатуру, револуцију или ма какво насиље. Одмах се имаду узаптити сви позиви на генерални штрајк и до месец дана затворити сви који их чине усмено или писмено.“ Затим, имале су да се забране „све штампане ствари којима се умањује значај ових мера наређених за одржавање слободе, реда и својине. По себи се разуме да остаје нетакнута слобода јавне речи и писања, ако се њима не вређа Држава и не изазива јавна деморализација.“ У случајевима „нереда са разорним карактером“, у првом реду против „вођа и моралних подбача“, имале су се применити оштре мере. Такође, Обзномом је прописано да „за све време рада Уставотворне Скупштине забрањене су у Београду сваке манифестације растројног и узбудљивог карактера. Војном суду на суђење предају се сви, који би истављали оружани отпор државним органима сигурности“. Уз то, из земље су имали да се протерају „сви странци који би се смутњама придруживали и јачали их“. Најзад, из државне службе имали су да се отпусте „сви чиновници виши и нижи, који би продужили пропаганду болшевизма у нашој земљи, а да се одузме помоћ за школовање свима студентима комунистима“.³

Обзнана није била уредба, него „квази-уредба“, пошто није била „потписана од Краља него само од министара, - није објављена у службеним новинама него само излепљена по улицама“. Са правног становишта, речју проф. Слободана Јовановића, Обзнана је изгледала као једно „парче папира“ које је требало да послужи „као средство политичког препада и застрашивања“.⁴ Републиканац Јован Ђоновић у Уставотворној скупштини изнео је став да Обзнана служи стварању атмосфере политичког терора: Обзнана је представљала атак Владе „на слободу решавања“ у Уставотворној скупштини. Да би, наводно, „Парламент могао у ‘миру’ да сврши посао, створена је ван Парламента једна атмосфера терора коју слободу одлучивања у овом дому смањује. Та ми атмосфера, господо, личи као кад би ко завитлао

³ Обзномом је заведена обавеза „пријаве оружја. Ко не пријави ватрено оружје и експлозив, кажњава се до 3 месеца затвором са радом.“ (У памет се! / Од синоћ су предузете најодлучније мере против комуниста. – Обустава Радничких новина и отпуштања чиновника комуниста, *Политика*, 30. децембар 1920).

⁴ Јовановић, С., *Нестајање закона, Из историје и књижевности*, I, стр. 402,403.

јатаганом изнад нечије главе и тражио да сачува прибраност и слободу својих мисли“.⁵

2. Интерпелације у Уставотворној скупштини

Привременим пословником, који је у форми Владине уредбе донет 8. децембра 1920, није био предвиђен институт интерпелације. Уставотворна скупштина Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, „на своме VII редовном састанку државном 28. јануара 1921. у Београду“, у форми резолуције усвојила је Пословник за Уставотворну скупштину, у коме су се налазиле и одредбе о интерпелацији. Уставотворна скупштина је стала на становиште да се и приликом израде Устава Влада не сме оставити без парламентарне контроле, односно без интерпелације као кључног инструмента те контроле. Одредбе о интерпелацији Пословника за Уставотворну скупштину израђене су по угледу на главу VIII Закона о пословном реду у Народној скупштини Краљевине Србије, од 5. јуна 1903. У ствари, одредбе о интерпелацији Пословника Уставотворне скупштине представљале су скраћено и унеколико модификовано издање института интерпелације из Србијиног Закона о пословном реду.

„Пословником за Уставотворну скупштину“ прописано је да „сваки посланик има право да упути Министрима интерпелацију. Интерпелације се подносе написмено Председнику Уставотворне Скупштине, који их одмах доставља дотичном Министру, а Скупштини саопштава о њој укратко са осталим саопштењима“. Интерпелације су имале да се „стављају на дневни ред сваког другог петка поподне. Ако би Скупштина била спречена да тога дана држи седницу, онда ће се интерпелација расправљати прве наредне седнице поподне. На 24 сата пре претреса наштампана интерпелација се мора раздати посланицима“ (чл. 61).⁶

Комунистички вођа Сима Марковић, 30. јануара, поднео је „као хитну“ интерпелацију о Обзнани⁷. Она је била упућена „на Председника

⁵ *Стенографске белешке Уставотворне скупштине* (даље: СБ УС), IV редовни састанак - 15. јануар 1921, стр. 12.

⁶ *Пословник за Уставотворну скупштину*, Београд 1921, стр. 19, 20. – Према Закону о пословном реду у Народној скупштини Краљевине Србије, Скупштина је интерпелације расправљала четвртом: „За претрес интерпелације одређује се нарочити дан у недељи. Ако Скупштина не реши друкчије, тај ће дан бити четвртак“ (стр. 41).

⁷ После месец и по дана од подношења интерпелације „о фамозној Обзнани“, Сима Марковић је скренуо пажњу на то да „Господин Министар Председник био је дужан по гласу овога пословника да у року од 15 дана изјави, када ће на ову интерпелацију одговорити. Прошло је месец и по дана и још никаквог одговора нисмо добили. Ја констатујем, да је Председник Министарског Савета погазио пословник и молим г. Председника Уставотворне Скупштине, да упозори г. Председника Министарског Савета на ред“. Председник Уставотворне скупштине др Иван Рибар је одговорио да је

Министарског Савета, Господина Николу П. Пашића“. У интерпелацији се каже: „Господине Председниче, бивша влада г. Веснића извршила је, на дан 30. децембра 1920. године, путем државног удара један мучки препад на раднички покрет у нашој земљи. Под најлуђим изговором, на основу најглупљих измишљотина, влада г. Веснића затворила је све наше домове, обуставила сву нашу штампу и суспендовала све наше организације. Протестујући против овога безпримерног насиља, наши делегати су још истог дана кад је фамозна *Обзнана* објављена, категорички захтевали од владе г. Веснића да сва 'документа' на основу којих је извршено суспендовање нашег покрета, одмах објави и на тај начин и најширу јавност обавести 'о свима ужасима које су комунисти припремали'. Влада г. Веснића, међутим, ни на поновљене наше захтеве то није хтела учинити, изговарајући се кроз уста г. Драшковића, као да би се објавом докумената открили и 'канални' кроз које је влада дошла до тих докумената! Такво држање владе г. Веснића мора оставити на све објективне посматраче несумњив утисак да је влада г. Веснића подмуклим препадом од 30. децембра хтела да провоцира крвопролиће у земљи и да у крви радничкој угуши раднички покрет. Али се тај њен паклени план разбио о високу свест, дубоку проицљивост и далековидност радничке класе“. Пашићева Влада, која је примила на себе „тешко наслеђе г. Веснићеве *Обзнане*, изгледа да је решена продужити исту политику инсинуација и мистификација према радничком покрету, коју је инаугурисала влада г. Веснића“. Због тога Сима Марковић, у име комунистичког покрета, захтевао је од Пашића „да одмах изнесете јавно пред Скупштину сав 'доказни' материјал којим, после Владе г. Веснића и Ваша Влада покушава да правда ово нечувано насиље извршено путем *Обзнане* над радничким покретом у нашој земљи“. Уз то, Марковић је питао Пашића: „1.) Зашто Влада није публиковала та 'документа' на основу којих је путем *Обзнане* извршен државни удар? 2.) Како је Влада могла путем једне наредбе суспендовати сва уставна и законска права радничке класе у доба кад је Скупштина на окупу? 3.) Је ли Влада вољна учинити крај режиму *Обзнане* и радничкој класи повратити сва уставом и законима ове земље загарантована права“.⁸ Још једну интерпелацију „на г. Председника Министарског Савета о незаконитом издавању *Обзнане* од стране Владе г. д-р Миленка Веснића“, поднео је, 5. априла 1921, шеф Земљорадничке странке, Јован Јовановић Пижон.⁹

Расправу о интерпелацији Симе Марковића о *Обзнани*, на XIII редовном састанку, 8. априла 1921, отворио је председник Уставотворне скупштине Иван Рибар, овим речима: „На дневном реду је интерпелација народног посланика, г.

Марковићеву интерпелацију „31. јануара дао штампати и она је одштампана и доћи ће на дневни ред, кад влада на то пристане, јер дневни ред морам у споразуму са владом да уређујем (СБ УС, XI редовни састанак - 14. март 1921, стр. 6).

⁸ СБ УС, XI редовни састанак - 14. март 1921, стр. 9, 10.

⁹ СБ УС, XII редовни састанак - 5. априла 1921, стр. 2.

д-р Симе Марковића, на г. Председника Министарског Савета о суспендовању уставних и законских права радничке класе Обзном Владе г. Веснића. Пре но што поделим реч г. интерпеланту, ја сам тако слободан да госпуду посланике, који ће узети реч, упозорим на одредбе Пословника по којима је слободно говорити само представницима група које су организоване, а организоване су оне групе које броје најмање 6 посланика“. Према Пословнику Уставотворне скупштине, у дебати о интерпелацији могао је „учествовати поред интерпеланта само по један представник групе. Сваки говорник може говорити пола сата, само по једанпут. Министар има право после одговора на интерпелацију и на закључни одговор“.

Пошто је добио реч, с обзиром на то да Пословником „није прецизирана процедура претреса о интерпелацијама“, интерпелант Сима Марковић је замолио Скупштину „да донесе одлуку о томе, да ли интерпелант има право да говори и пре одговора г. Министра на интерпелацију у смислу мотивације своје интерпелације, и да у исто време има право да говори после одговора г. Министра“. С. Марковић је, по свој прилици, имао у виду србијански Пословник по коме „интерпелант је обавезан да пре Министрова одговора узме реч и мотивише своју интерпелацију“. Председник И. Рибар је, позивајући се на одредбу Пословника да сваки говорник може говорити „само по једанпут“, изнео мишљење да интерпелант „говори после изјаве г. Министра“. Потом је добио реч Председник Министарског Савета Никола Пашић, који је улогу интерпелисаног министра препустио министру унутрашњих дела Милораду Драшковићу.

3. Интерпелисани министар Милорад Драшковић

Министар унутрашњих дела Милорад Драшковић¹⁰ је свој одговор на интерпелацију почео напоменом о томе да је комунистички покрет појава светског значаја, поводом кога се свет поделио на оне који су били за њега, и оне против њега. Новостворена држава Срба, Хрвата и Словенаца, као део Европе, определила се против овог покрета: „Европа је према њему заузела став непријатељски, одбрамбени и стала да га сузбије, Азија му се отворила као открићу, као новој светлости социјалној. Ми смо ставили нашу земљу уз Европу“. Разлоге за доношење Обзнане Драшковић је извео из двогодишњег

¹⁰ Драшковић је рођен 1873. у Полому, у рудничком округу. Завршио је Правни факултет Велике школе (1894). У Швајцарској је „нарочито проучавао млекарство и основао је прву модерну фабрикацију сира у Смедереву. За посланика је биран први пут 1905, и те исте године дошао је за министра пољопривреде у самосталској Влади“. Био је министар од 1914. до 1917. У концентрационој Влади Миленка Веснића 1920. био је министар унутрашњих дела; важио је за доброг организатора. Убијен је 21. јула 1921. у Делницама, од стране комунистичких завереника (*Народна енциклопедија СХС*, I, Београд, 1928, стр. 635).

развитка социјалистичког и комунистичког покрета, који је прешао пут од мисаоног покрета до насилног покрета, разорног по државу, привреду и друштво. „У току две године (1919. и 1920.) – говорио је Драшковић – наше социјалисте и наше комунисте одржале су два конгреса. Један тзв. конгрес уједињења, на коме су комунисти остали у мањини, јер је одбачен њихов програм, па онда други конгрес Вуковарски, на коме су комунисти добили огромну већину, јер је тада примљен њихов комунистички програм“. На првом конгресу новостворена држава је окарактерисана као национална; „други је преко тога прешао. Први конгрес је установљавао принцип једнакости и равноправности свију класа и заложиио се за једнака права и за једнаке дужности свију, без разлике пола и порекла. Даље се први конгрес заложиио за то, да се борба води путем убеђивања, пропагацијом начела: да се тежи увећању маса у радничком покрету и оштрење њихове класне свести. Тај је конгрес наређивао укидање војне обавезе и укидање ратова и тражио казну за оне који распирују мржњу између народа“. Други конгрес је представљао „највећу реакцију каква се икада јавила у нашој јавности. Најреакционарнији покрет и најреакционарнији збор у нашој држави и на целом југоистоку европском, то је био Вуковарски конгрес. На њему се опорекло начело једнакости и равноправности грађана, утврђено баш овде у Београду, па се стало на првенство и супрематију радничке класе. Оборено је начело политичке слободе, па се стало на начело диктатуре пролетаријата“.

Милорад Драшковић је навео кључне елементе комунистичког програма са Вуковарског конгреса: „Да би се могао установити тај комунистички поредак, пролетаријат мора претходно да уништи политичку власт буржоазије, да узме политичку власт у своје руке. Заузеће државне власти не може се свести на промену личности у саставу министарстава, већ треба да значи: разорење једног туђинског, државног апарата узимањем у руке стварне силе, разоружавање буржоазије и наоружавање пролетаријата; уништење свих буржоаских судова и организацију пролетерских судова; уништење буржоаске бирократије и стварање нове пролетерске власти. Пролетерска победа има да значи потпун слом буржоаског државног апарата и стварање пролетаријатског апарата“. Уз ово се посебно напомиње да искуство „свих револуција, као и поуке руске револуције, показале су да се нови државни поредак може створити само у социјалноме рату потлачене класе против класе која изумире“.¹¹

Разлику између два комунистичка конгреса, Драшковић је направио овако: „И док је први конгрес у Београду против рата међу народима, дотле други, Вуковарски конгрес проповеда рат у истоме народу“. Уз то, на Вуковарском конгресу је тражено завођење двојаке војске: „да би се обезбедио углед радничке државе, образује се народна војска од радника и сиромашних сељака, који су способни да носе оружје. Сем тога, образује се и црвена војска, као

¹¹ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 7.

засебан део народне војске“. Затим, „прокламује се експропријација и социјализација производње и трговине, и наговештава се варошким радницима, индустријским радницима и сељачким радницима, комунистима, да ће се од сада земља и поседи обрађивати модерним алатима и машинама и да ће они послужити као пример како треба обрађивати земљу, а ситни, средњи сопственици на селу, увериће се из примера на пракси да је много корисније заједнички, колективно земљу обрађивати“.

На упадицу Симе Марковића да се програм комунистичке партије не заснива на насиљу, Драшковић је показао на своју торбу која је била наводно пуна доказа да је „први и основни инструменат комунистичке партије насиље“. Следствено, према програму КПЈ „радничка класа ступа активно у покрет и води свуда борбу ангажовањем маса у најчвршћу заједницу са револуционарним синдикалним организацијама“; после освајања „политичке власти од стране пролетаријата парламентаризам је немогућ. Место њега долазе совјет и комесари. И ако комунистичка партија ипак уђе у парламенат, то је за то, да га минира, а не за то да у њему сарађује“. Све у свему, „између овога што садржи, у овим директивама и начелима Вуковарског конгреса, програм комунистичке партије, и овога што садржи наш Устав нема не само додира него ни додирне тачке. Они се искључују: један или други“.

Милорад Драшковић је дао објашњење зашто одмах нису предузете репресивне мере против комуниста, него се сачекало неко време: „Вуковарски конгрес је био у половини лета, а мере према комунистима дошле су тек на крај године! Зашто је тај размак? Зашто тако доцкан? Одмах се приметила и уочила код нашега света потреба, да се на ово реагира“. У програму прве Веснићеве владе било је предвиђено да се донесе „Закон о раду и реду у држави. Није ни за кога, па ни за комунисте, била тајна да је ово било управљено у првом реду противу њих као партије нереда, и против њиховог покрета. Али, у овом прелазном добу, много што шта морало се трпети и много што шта и разумети и толерирати до крајњих граница. Из рата се и код нас као и у другом свету изашло с једним тешким моралним наслеђем. И тај се факат није смео никако губити из вида при повлачењу великих владиних потеза у политичким радњама. Због тога само, што су комунисте написале и прокламовале, ми их нисмо могли ухватити за очи“. Тако, Влада није реаговала ни на учлањење у Трећу интернационалу, иако је то учлањење наметало обавезу „на илегалну борбу, на борбу незаконитим средствима“. Чак и тај приступ Трећој интернационали „то је остало на хартији, и на то влада, и ако је била овлашћења реаговати, није реаговала“. Јер, било је потребно да се види, хоће ли комунисти „све што су прокламовали, почети да примењују. Могло би се иначе казати: кажњава се мисао иза које није дошла радња. Међутим, на жалост, радња је дошла, и то не једна него су дошле многе, и дошле су радње такве, какве нико није слутио ни очекивао“.

Као најкрупнија радња комунистичких злоупотреба институција дошла је злоупотреба синдиката. Драшковић је наводио: „Синдикати су раднички, једна

симпатична установа. То су удруживања радника разних професија ради заштите њихових професионалних интереса. Место да пуне мирне људе и раднике да раде свој посао и унапређују кроз те синдикате интересе и своје, и своје породице, и своје земље, они су те синдикате употребили за средство своје борбе противу буржоаске државе, како би је сломили и рашчеречили“. Комунисти су на Вуковарском конгресу означили синдикате као револуционарне установе, „а они то нису нигде у свету, па не треба да буду ни код нас. У радничком синдикату има места свакоме раднику, интересовала га партија, или не интересовала; припадао он радничкој партији, комунистичкој, социјалистичкој, или којој другој партији, с десна или са центра. А комунистичка партија је толико злоупотребила власт по тим синдикатима, да су они постали оруђе њене борбе и саботажа државе“.

Комунисти су злоупотребили и радничко право на штрајк: „Радничка удружења имају права да колективно напусте посао, да би за своје посленике извојевала боље услове рада. Комунисти су терором, заплашивањем и тучом и клеветом, терором физичким и терором моралним, гонили мирне људе да напуштају посао, на коме су се они осећали срећни и задовољни. Насупрот обичају, који је завладао у индустријским земљама, тамо где су масе пролетерског света огромне и непрегледне, насупрот тамошњем добром обичају да се штрајк пријави, да се онај код кога ће се штрајковати обавести, код нас су штрајкови наступали наједанпут. Ви сте, који сте живели у Београду, сведоци, да смо ми једнога дана остали без хлеба. Радницима пекарским забрањено је да пеку хлеб. Па сте сведоци, да су радници у фабрици за осветљење напустили посао увече у 6 сати, кад су тек имали да крену на посао, и Београд је остао у помрчини. Они су наметнули штрајк и железничарима и рударима. Један је индустријалац у Београду имао овај случај. Он је пивар, и његови су радници навукли велике количине јечма, да ваде слад, за производњу пива и кад је дошао одлучни моменат, да се изврши та деликатна операција, која се мора извршити у ограниченом времену, радници су изјавили да су добили од синдиката налог, да одмах напусте посао. Забадава је грешни човек кукао и молио, да радници то не чине и да упропашћујући његово подuzeће упропашћују сами себе, то није ништа помогло. Радници су отворено говорили да они жале што то чине, да њима није до штрајка, да су они задовољни, да су плаћени, али да не смеју остати на послу. И радници доиста нису смели остати на послу, па је он био принуђен да набави друге раднике, да оно што је било пропало баца на ђубре“.¹²

Драшковић је тврдио да су се комунисти за своју агитацију користили мноштвом издајника и злочинаца, међу којима је било и вишеструких убица. Тако, „у Јужној Србији погинуо је некакав Ицко, злочинац који је, како се вели, наврстао на своју душу око 120 људских живота у току своје злочиначке акције у Јужној Србији. Кад је тај злочинац убијен, при њему се нашао један записник

¹² СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 8, 9.

писан његовом руком. У томе записнику он је записао, да је у том истом селу убио тога и тога, и да је онда затим сакупљеним сељацима казао да имају да гласају за 'црвената листа'. Код другог једног злочинца, ништа мањег злочинца, кад је убијен, нађен је вуковарски програм и вуковарска начела и друга комунистичка пропаганда. То још, господо, не би било ништа страшно, што се код једнога злочинца нашао комунистички програм, ако хоћете веће би изненађење било да се нашло Свето Писмо или Коран. Али, господо, зна се да тај злочинац долазећи из Бугарске, - и зато се имају сви докази – тај је злочинац убио једнога кмета у кумановском округу, па у Скопљу био сачекан, склоњен и угошћен од једног комунистичког првака данашњег народног посланика. После убиства онога кмета тај је злочинац бадио пушку, и овај комуниста набавио му је у Скопљу другу пушку и дао му 10 пари опанака ... Тај је злочинац иза тога убиства и иза тога јатаковања убијен и код тога злочинца нађена је иста комунистичка литература“.

Издајничко и злочиначко деловање комуниста, Драшковић је изводио из чињенице да су наводно стари издајници и сарадници окупатора у току рата прешли у комунистичке редове: „И има се данас доказа, да су они комунисти који су за време окупације и подјармљености наше државе Бугарској и Аустрији, нудили своје услуге Бугарској или нудили своје услуге Аустрији, да су, ти, данас прваци комунистички, да су са злочинцима наше људе гонили. ...“ Југословенски комунисти су у своју агитацију укључили бугарске комите који су по селима Јужне Србије тражили да се гласа за комунисте, јер „ако та странка добије, биће пуштени војници и осуђеници својим кућама“, а „Македонија ће добити самосталност“.¹³

¹³ „Саслушавши једног од тих који су признали сами за себе, да су гласали за комунисте, а који су прикривали масу злочинаца из Бугарске, и који су, по споразуму са нашим комунистима, вршили терор у корист комуниста, кога су власти питале, зашто он то на време није пријавио властима, он је одговорио ово: Пре 10-15 дана у ноћ дошао је мојој кући, Јован К. из села ... и довео Стојана Грка из Тркање, који ми рече, да са њим пођем и да се састанем са бугарском комитском четом, што сам и учинио. Пошавши са њима дођем више села Зрновца, на место звано 'Река', и ту се састанем са четом, где је био и Диванис Јефтиновић. Чим сам отишао тамо, Стојан Грко рече нам, да они иду по селима и наређују да се гласа за комунистичку странку, јер, ако та странка добије, биће пуштени војници и осуђеници својим кућама... Поред тога рече нам, да кажемо председнику општине Зрновске, Мити Манчићу, да пређе у комунисте и ради за ту странку, да мења правце потера који их јуре, да их склања и прикрива од власти, чува и штити војне бегунце; кад дође наредба за војску да благовремено извести становништво ... и ако на ово не пристане, да ће га убити, као што су убили његова оца. Други један сведок сведочи ово: Пошто су вечерали, тај злочинац из Бугарске, Стојан, почео нам је причати зашто су дошли и нареди нам да препоручимо сељацима да гласају за комунистичку странку, т. ј. за црвену кутију, јер вели, ако та странка добије, Македонија ће добити самосталност, војска ће се пустити кући и неће се више узимати у војску нико, апсеници и осуђеници биће пуштени ... На дан избора, 28. новембра, ја и Диванис и Илија одосмо код куће Мите председника и овом смо све испричали шта су

Комунистичка сарадња са „злочинцима“ постојала је не само у Јужној Србији, него и у Црној Гори. У једном ухваћеном писму вођа комуниста у Црној Гори поручио је „својима да не дају оружје и да се не мире са државом“, јер „сви они у шуми наши су и с нама су. Али тај појав у Јужној Србији и Црној Гори примећен је и у Хрватској, само у другом облику и много мањем обиму. У Хрватској нема комита, нема одметника у шумама, али има большевика, који су тај страшни занат научили у Русији и Мађарској. Ми имамо писмо једног виђеног комунисте, који је функционер комунистичке партије, који спроводи списак тих клача по Русији и Мађарској и препоручује их, злу не требало, овдашњој комунистичкој партији. Њих је комунистичка партија примила и склонила. Ми имамо случајева, да их има који су имали по пет разних имена и по пет разних исправа. Они су по Београду и Загребу мало радили, али су активно проповедали сласти и уживања большевичког режима. Говорили су шта се све даје упљачкати, шта где ваља тражити и наћи, и како се, поред осталих ствари, могу уживати и буржоаске жене. Ми имамо, господо, писмо којим један комуниста уцењује другог комунисту, па му каже: 'Имаш да ми даш 50.000 динара, иначе се нећеш живе наносити главе, нити доћи до оне златнине коју си упљачкао од убијених људи и закопао у Русији, да је ископаш и изнесеш кад дође мирно време'. То не тврди полиција о комунистима, то они тврде један о другоме, то они не сведоче код полиције него ми ухватисмо писма којима они један другог уцењују“. У Далмацији се „на челу комунизма налази један тип, који се у почетку рата 1914. године пријавио као добровољац, да се бори за 'светлога ћесара“, затим је ступио у „поверљиву извештајну службу тога ћесара, и кад се свршио рат, који је изгубио и он и његов ћесар, метнуо је комунистичку маску, да продужи подмуклу борбу против ове државе, да је разлама и разорава“.

Међу комунистима који су разорно деловали, Драшковаћ је именовано бившег професора из Пожаревца Љубу Радовановића: „Он је одржао 1920. године низ јавних скупштина у Вировитичкој жупанији, и наводно јавно пред хиљадама радника и грађана позивао народ, да се не одазива војној дужности, јер што више буде било ових распусника и војних бегунаца, и непослушника у војсци, то ће се пре ова трула држава распасти“. Радовановић је у хрватским селима наводно завршавао говоре са „Живела Аустрија! Био је због свега тога стављен у истражни затвор код осечког Судбеног Стола, но, како је изабран за посланика, пуштен је на слободу по наређењу Судб. Стола у Загребу. Он и данас продужује свој рад и данас и даље ради противу државе, а под заштитом имунитета“.

Комунисти су, према тврђењу Драшковића, у свакој прилици помињали крв и комунистичку војску, „да ће се борба између комунистичког и грађанског друштва свршити и да се једино може свршити крвљу. Од г. Симе Марковића

нам комите наредиле, и он рече да пристаје, само да га не убију ...“ (СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 19).

који то тврди, па до последњег писара и вратара, сви су они проповедници крви и крваве акције, грађанског рата“. Неколицина комуниста је знала који појединци су одређени да „изврше прве атентате и први зазвоне узбуну и револуцију“. Полиција је, по Драшковићу, наводно дошла до сазнања да у неких двадесет места у Јужној Србији постоје комунистичке тајне организације, да је све спремно и да само „треба принети фитиљ намештеним минама, па да све оде у ваздух, да се побију чиновници и заграби оружје државно из магацина“.

Свој одговор на интерпелацију Драшковић је завршио освртом на мере против комунистичког покрета које су предузете у великом делу света. Тако, „у радничкој и индустријској Немачкој, да би се угушио бољшевички покрет, угушено је у крви, које с једне, а које с друге стране, ко зна колико хиљада људски живота. У Енглеској, великој културној Енглеској, предходници цивилизације, један антидржавни покрет угушује се у крви, а борба се води сваког дана...“¹⁴

Драшковић је навео мере које су против комуниста предузимане у Швајцарској и Сједињеним Америчким Државама. У Швајцарској је, нпр, прописано да „чиновници, помоћници и радници, као и чиновници државне администрације, рачунајући и Народну Банку, који буду учествовали у неком штрајку кажњавају се затвором од годину дана или новчано од 1000 динара. Ове последње казне могу бити заједно изречене“. Такође, било је прописано да „онај који спрема или одужава неки штрајк, брани или смета нехотично експлоатацији народне установе, а нарочито при служби на железници, пошти, телеграфу и телефону, или експлоатацији неке установе која служи публици, као: водовод, осветљење, - биће кажњен затвором до једне године. Онај који јавно наговара или подбада публику на анархистичке злочине или даје инструкције за исте, или врши јавно апологију злочина исте врсте, у намери да дражи друге да исте злочине врше, биће кажњен затвором“.

Мере против комуниста у САД биле су оштрије од оних у Швајцарској: „Народ и држава: Калифорније, Индиане, Мичигена, Пенсилваније, и других где је добро и раднику и капиталу, одлучили су као што следује: 'Ако су два или више лица ма у којој држави или територији или ма у којем месту које спада под јурисдикцију Сједињених држава, завере да збаци, оборе или униште силом власт Сједињених Држава, или да дигну рат против њих, или да насилно противстану њеном ауторитету, или је силом спрече, онемогуће или одложе извршење ма кога закона Сједињених Држава ..., биће кажњени до 5000 долара или до 6 година затвора, или пак обема казнама“.

Мере Владе Краљевине СХС против комуниста биле су „благе“ у односу на мере у Швајцарској и Америци, пошто је највећа запређена казна била „три месеца затвора са радом. Ми смо то 'с радом' нарочито додали, знајући да ћемо

¹⁴ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 11-13.

тим најоштрије погодити, непозване представнике радника, чији рад је у томе да сруше оно зашто су изгинули толики војници наши“.

У Краљевини СХС „није канула ни једна кап крви у борби између радничке класе с једне стране и државне власти с друге стране, захваљујући једино томе, што је влада узела на себе одиста више власти, него што је законом била овлашћена. Господо, - говорио је министар Драшковић - имају две политике. Има превентивна и репресивна политика. Могли смо то учинити и ми, што су у Немачкој учинили социјалисте, могли смо допустити генерални штрајк и ви сте, господо комунисти, могли 30. децембра, или кад је то било, извести на хиљаде неугога и невинога света, а ви би нашли место у средини или позадини тога невинога света, и тај би се невини и неуки свет сукобио са државном влашћу и зна се, ко би однео дебљи крај. Погинуло би можда на хиљаде невиних људи. Ми то нисмо хтели, а да смо то учинили, могли смо се позвати на цео свет у коме се сила насилничка сузбија силом државе, па шта изађе. Али ми то нисмо хтели. Ми смо то уштедили нашим радницима у уверењу и осећању, да смо им ми тада били и данас остали већи пријатељи, него ови, њихови представници, што сада све поричу“.

Свој одговор на интерпелацију о „Обзнани“ Драшковић је завршио тврђењем да је „сукоб између комуниста с једне стране, и државне власти с друге стране, био неминован и неизбежан. Родио се један покрет страног порекла, финансиран са стране, који иде, како сам каже, да разори ову нашу државу. Што је природније него да тај покрет у својем ходу наиђе на отпор државне власти. Ми хоћемо да се подиже држава, они да се уништи, морали смо се сукобити. Ми смо државну власт у том моменту вршили, како смо је најбоље разумели. Ма како била ваша одлука по овој ствари, ја ћу сутра, кад се нађем у истом положају, на исти начин бранити своју земљу и њезине законе и њезину слободу“.¹⁵

4. Интерпелант др Сима Марковић

Интерпелант д-р Сима Марковић¹⁶, напоменувши да за разлику од интерпелисаног министра има само 30 минута за одговор на његове наводе, на почетку је изнео став да је министров одговор на интерпелацију био штур и пун нетачних података. Марковић је још напоменуо да је министар Драшковић говорио „врло разбацано“, и да његов говор пошто је „принуђен да иде његовим путем“ мора да буде такође „разбацан“. Марковић је прво

¹⁵ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 14, 15.

¹⁶ Сима Марковић, рођен је у Крагујевцу 1888, где је завршио Гимназију. Завршио је студије математике на Филозофском факултету у Београду, где је и докторирао из математичких наука (1913). У јесен 1920, „због комунизма“, отпуштен је из службе асистента за математику на Филозофском и Техничком факултету. Иако математичар, Сима Марковић је био један од најбољих скупштинских говорника.

навео да су Драшковићеви подаци о два комунистичка конгреса нетачни. Вуковарски конгрес није представљао никакав прелом у развоју „радничког покрета у Југославији“. Наиме, већ на конгресу уједињења, у Београду на Ускрс 1919, приступили су Трећој интернационали: „Приступајући Трећој интернационали, која је већ имала свој одређени програм и која је већ била дала директиве за рад радничким партијама у целој свету, већ онда ми смо усвојили и унели у свој програм пролетерску диктатуру и совјетску власт као принципе оног облика државе у коме сва власт као и све привредно богатство припада радницима и сељацима. Према томе, разлика коју је г. Министар нагласио између наше партије пре вуковарског конгреса и после вуковарског конгреса апсолутно не постоји“. О министровом тврђењу да се вуковарски програм (штампан крајем маја и почетком јуна) и Устав међусобно искључују, Марковић је изнео да интерпелисани министар Драшковић „није ни једном речи покушао да конкретно покаже шта се из нашег програма сукобљава са конкретним параграфима нашег Устава“. Јер, тај програм је јавно објављен, „он је прошао све могуће цензуре“.

По Марковићу, и Драшковићево тврђење о губљењу независности комунистичке партије је наводно било нетачно, јер „наша партија егзистира као комунистичка партија Југославије и егзистираће и убудуће упркос свима Обзнама које ћете Ви донети“. Иако је комунистичка партија суспендована, она „још живи и да живи доказ је и данашњи дан. А кад поједине власничке клике, које осећају да им се земљиште испод ногу љуља уђу у отворену реакцију и ставе читав покрет радника, читаву партију и читаве класе ван закона, и у тим моментима ће наша партија постојати и даље, ако не легално онда илегално“. Јер, комунистичка партија „заснива своју снагу на незадовољству које ствара сам режим капитализма; комунистичка партија заснована је на економским односима капиталистичког друштва и ако бисте хтели да уништите комунистички покрет онда пре свега треба да уништите капитализам“.

Што се тиче министровог навода о финансирању комунистичке партије из иностранства, д-р Сима Марковић је изнео да „комунистичка партија одржава интернационалне везе са комунистичким партијама у читавој свету. И као што смо ми слали материјалну помоћ нашим друговима кад су у штрајку, па били они у Бугарској, Грчкој, Италији или Француској, Шведској или Данској, тако исто смо ми од својих другова примали помоћ па ћемо је и у будуће примати“.¹⁷

¹⁷ На упадицу министра Велизара Јанковића да помоћ стиже у „бриљантима и прстењу“, Сима Марковић је одговорио: „О бриљантима и прстењу за којима изгледа да највише жали г. Јанковић, о тим бриљантима и о том прстењу које долази у Југославију г. Драшковић је остао дужан неколико одговора, а нарочито на оном месту где се помиње један који се представљао као курир, који је требао да подупире и да натоциљава људе да врше некакве злочине и који је имао чак и моје пуномоћство! Где

Што се тиче министровог тврђења о злочину злоупотребе синдиката, за Симу Марковића је било сасвим природно што се у програму КПЈ каже да „партија треба да развија све своје акције у заједници са револуционарним синдикатима. Да овакву злоупотребу синдиката г. Драшковић види у једној тако логичној констатацији у тој сарадњи коју намећу сами односи данашњег друштва то је тешко разумети!“ Што се тиче конкретног случаја штете коју је због штрајка претрпео један пивар, Сима Марковић је заменио тезе, напоменувши да се радило о оправданом штрајку, а да министра овај случај посебно дотиче као вероватног акционара.

Министрово тврђење о комунистичкој шпијунажи, Марковић је окарактерисао као нелогично: „Да смо ми намештали своје људе у Министарству Војном, и ако ни један од нас није био Министар Војни, а само Министар Војни поставља чиновнике; да смо ми постављали своје људе по појединим дивизијама, а само команданти дивизија постављају чиновнике, то су доиста смешне констатације“. Насупрот овоме, Драшковић је организовао шпијунажу по комунистичким организацијама: „То је сасвим природно у једној буржоаској држави као што је ова. Ми знамо да полиција господина Драшковића као један од услова за пријем у детективску службу захтева да је кандидат не само синдикално него и партијски организован. И по себи се разуме, како су наше организације јавне, долазили су и они које је господин Драшковић у циљу шпијунаже слао у наше организације, али као што видите није имао никакве вајде. Да, господо, нама су долазила до руку многа акта и пре Обзнане и после Обзнане. Пошаље нам се у писму и ми га добијемо и поред све наше предострожности. Ето, то је начин на који смо ми најчешће добијали све поверљиве наредбе. Има свакако људи и у Министарству Војном и у дивизијама који осећају сва насиља, сву корупцију данашњег режима али немају куражи да се јавно декларишу као комунисте и они нам чине услуге на којима им радни народ Југославије врло захваљује“.

У погледу тврђења интерпелисаног министра о комунистичкој деморализацији војске, д-р Сима Марковић је навео да су, приликом претреса просторија КПЈ, „нађена писма врло много војника који су јели црљив хлеб и молили да их узмемо у заштиту, а и писма многих жандарма који су у једно време били и у штрајку због страшног малтретирања и врло ниских плата, и ако су - врбовани у служби са колосалним и фантастичним обећањима. Сви су се жалили нама, знајући да наша партија заштићује све оне који пате у данашњем друштву“. Сима Марковић је признао да комунисти врше пропаганду „свуда и на свакоме месту и са свим је природно: под утицајем комунистичке пропаганде налази се и велики део војске. Ко сачињава ту војску? - Радници и сељаци. Па како је идеја комунизма продрла и у последње

је то моје пуномоћство? Ја бих волео да видим то пуномоћство и молио бих г. министра да то пуномоћство стави на расположење читавој Уставотворној Скупштини“ (СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 15, 16).

село, сасвим је природно што се комунистичка пропаганда преноси и у војску, и баш у овом моменту нама је стало до тога да се утицај наше партије осећа што јаче у војсци, јер се од стране владајуће клике војска и жандармерија сматрају као маријонете са којима могу поступати онако како хоће. Ми хоћемо да пренесемо класно схватање данашњег система друштвеног у најшире слојеве, који у одређеном периоду живота морају носити овакву или онакву униформу, - у томе се састоји то деморалисање. О каквом деморалисању не може бити, дакле, ни речи, то је развијање свести, то је развијање морала, то је развијање културе што врши наша партија у својој пропаганди“.¹⁸

Интерпелант Марковић је нарочито нагласио да је чињенично стање о раду комунистичке партије интерпелисани министар засновао на лажним исказима који су дати под полицијском принудом, „под притиском бајонета, под притиском кундака у истражном затвору, као што се то у велико практикује у нашој земљи“. „Систем батина“ је по Марковићу увео први министар полиције Светозар Прибићевић, а министар Драшковић га је усавршио: „И батине и туча, и пребијање и убијање људи, радника, комуниста врши се широм целе наше земље, врши се, господо, у Београду, врши се у Војводини, Босни, а нарочито у Мађедонији, а и у свима осталим покрајинама. И није чудно што многи људи, ако то није свесно подметање од стране полиције, под притиском бајонета и кундака морају дати овакав или онакав исказ какав дотичној полицијској власти по мигу и по плану озго треба“.

На тврђење министра Драшковића да је било злочинаца који су агитовали за комунистичку партију, С. Марковић је упитао: „Па зар ви демократи и ви радикали смете да тврдите да међу онима који су гласали за вас није било злочинаца? – По чему једна партија која је добила на последњим изборима преко 200.000 гласова, по чему она може гарантовати, да није било можда и 2.000 злочинаца. (*Министар Унутрашњих Дела* Милорад Драшковић: Који су убијали. Д-р Сима Марковић: Нека су и убијали. *Министар Унутрашњих Дела* Милорад Драшковић: Да не убијају; биће и сами убијени.) По чему једна партија може одговарати за њихов рад, каква је то логика? Ако преко 200.000 гласача гласа за комунистичку партију, и ако се накнадном истрагом и полицијским паковањем утврди да је један човек, 10-50 или ако хоћете 1000 било фактичких злочинаца, по чему господо посланици, и на основу какве логике то тангира комунистичку партију као целину? Ја чикам господина Драшковића да у каквом конкретном случају то и докаже. (*Министар Унутрашњих Дела* Милорад Драшковић: Господи ме чика, је ли чик? Д-р Сима Марковић: Јесте. *Министар Унутрашњих Дела* Милорад Драшковић: Господин ме чика, а ја кажем: један је ваш колега служио Бугарској, чинио јој услуге и наоружао једнога злочинца и новцем и

¹⁸ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 16.

оружјем, шта на то мислите? Жагор са комунистичке стране: Како се зове тај?) Д-р Сима Марковић: Г. министар остаје доследан себи, он оптужује, а не подноси никаква документа: Један ваш колега наоружао једног злочинца, тај убио другог, а тај убио трећег. У томе је сва његова аргументација: рекла казала! Ја хоћу поводом ових оптужаба које су овде пале, о сарадњи са злочинцима, нарочито да подвучем тај моменат. Ни у једном случају, ако је злочинаца било – а ја допуштам да их је могло бити у броју од 200.000 – не може се доказати веза између њих и наше партије као целине. Наша партија има својих организација, и она одговара само за акције својих организација. Али по чему би се радикална и демократска партија могле да ставе ван закона, ако један њихов гласач сутра убије г. Драшковића или г. Пашића? По чему, на основу какве логике? (Жагор)“

Што се тиче Драшковићевог помена комунистичког посланика Љубе Радовановића, Сима Марковић је изнео да све што је Драшковић о њему рекао је лаж: „Посланик Радовановић је један од најкултурнијих и најваспитанијих људи и искључено је, савршено је искључено, инфамија је и клевета, да је он могао узвикнути између осталог и: 'живела Аустрија' - он коме су два брата погинула у рату“. У погледу комунистичких прокламација које је министар Драшковић читао, Сима Марковић је рекао да су оне могле бити „писане у лудници и само у лудници и нигде више“. О Драшковићевом помену црвене гарде на Вуковарском конгресу, Сима Марковић је изнео да се радило о редарима за смештај учесника конгреса: „Господо, Вуковар је мало место. На конгрес је тамо отишло 700-800 делегата и природно је да су наши другови поделили варош и одбор за дочек делегата на секције и називали се, зато што им је то импоновало, црвеним гардистима (У владином блоку смех). Они су имали за дужност да расподеле делегате по својим секцијама: да им налазе станове. Ето, то је револуционарна улога тих црвених гардиста, које је г. Драшковић овде напоменуо“.

О комунистичком револуционарном методу како га је представио Драшковић, Марковић је одговорио да је он „импутирао и мени како сам ја говорио да се само крвљу и морем крви може и мора доћи до резултата и остварења наших идеала. (Министар Унутрашњих Дела М. Драшковић: То сте говорили у Вуковару.) То није истина. (Мин. Унутр. Дела М. Драшковић: Стоји у записнику). У записнику, који су можда водили ваши детективи. (Мин. Унутр. Дела: А шта ће записник детектива у вашем дому?) Оно што смо ми тврди и што тврдимо није у томе да се нигде ни у једној земљи не може доћи до власти без крви. То није истина. Ми комунисти нисмо никад тврдили и не тврдило да комунистичка партија и радни народ може доћи до власти само путем крви. (Чује се: Доказ Русија). Доказ је Русија, у којој се совјетска влада, као што је то свима познато инсталирала готово на један полулегалан начин. Даљи је доказ Мацаркса где се је совјетска влада инсталирала без и једне капи крви. Као што видите, ми имамо примера у

краткој историји освајања власти, који демантује све оно што г. Драшковић покушава да нам импутира као нашу теорију“.¹⁹

Према Сими Марковићу комунистичка партија „у целом свету је принципиелни противник индивидуалног терора. Са анархистичким средствима и методама комунистичка партија нема ничега заједничког и ми на целом фронту у интернационали водимо борбу противу анархизма баш као и противу издајника социјалиста који се зову социјал-демократе или центрумаша. Г. Драшковић кад је читао наш програм дошао је управ до реченице коју ја желим сада да прочитам: Пролетерска Револуција се не бори противу личности него против застарелих установа. Она не представља никакав очајни покушај једне мањине која би хтела да свет преобрази насиљем по својој мустри, већ акцију великих маса радног народа, које представљају интересе већине народа и које су позване да изврше историјску мисију и нужност“. То пише у истоме програму из кога је г. Драшковић цитирао обиље реченица дајући им сасвим произвољну и тенденционалну интерпретацију. (Чује се: А шта ће вам диктатура?) Диктатура пролетаријата је технички термин за совјетски облик државе радника и сељака; то није владавина мањине него владавина огромне већине“.

Најзад, Драшковићево тврђење да је комунистичка партија „30. децембра била потпуно спремна да изврши преврат и постави диктатуру пролетаријата“, по Марковићу је било засновано на „накнадно фабрикованим и лиферованим“ цитатима. У ствари, у свему ономе што је рекао министар Драшковић није било никаквих „индикација за преврат“. Сам министар Драшковић је признао да „ово што су они учинили може бити насиље. Ово што су они учинили то је одиста насиље, насиље које је дошло не нашом кривицом, него је извршено свесно с једним провокаторским циљем, да се у читавој земљи изазове крвопролиће, и да се у радничкој крви угуши раднички покрет“.

О непостојању правног основа за доношење Обзнане, Марковић је указао на мишљење Слободана Јовановића, професора државног права. При самом крају говора, Сима Марковић је поручивао члановима Парламента, односно уставотворцима: „И ја вас питам, господо уставотворци, питам вас које је народ послао да му донесете основни закон за ову земљу, да му донесете Устав: зар можете, зар смете ви да дате санкцију оваквом једном насиљу које представља Обзнана? Ја држим да интерес и углед овога дома захтевају не само да не дате санкцију овом безакоњу, него и да нађете и примените најстрожије санкције против овог безакоња. Не заборавите, господо, да смо ми овамо дошли да народу дамо Устав и читав један низ органских најважнијих закона. И ако ви будете санкционисали ово безакоње, чије је оличење Обзнана, ви ћете се самим тим дисквалификовати за све послове ради којих вас је народ послао. Ако не будете нашли санкције противу овога

¹⁹ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 17.

безакоња које се врши, ви ћете на тај начин разрешити сваке одговорности и све оне, који ће убудуће, по рецепту г. Драшковића, до миле воље газити и Устав и законе које ви донесете“.

Одговор на излагање интерпелисаног министра, Сима Марковић је завршио политичким говором о неумољивој снази комунистичке партије: „Али поред свих ових мера, које се предузимају према комунистичком покрету, комунистички покрет егзистира. Комунистички покрет то је жива сила, која се ничим, апсолутно ничим не може уништити. Комунистички покрет у целом свету проистиче из економских односа данашњег друштва и извире из оног огромног незадовољства које ствара у најширим масама систем капиталистичке производње. Снагом епидемије (смех) комунистички покрет се распростире широм целог света. Снагом једне бујице, комунистички покрет се развија лемећи све препреке, које на путу наиђе; његова снага чак расте са препрекама. И, ако хоћете, господо, да водите рачуна о огромном незадовољству које постоји у маси раднога народа, ви не смете санкционисати ово безакоње, ви не смете санкционисати насиље које само потенцира и још у већој мери изазива и иначе огромно незадовољство. На крају, обраћајући вам пажњу на ово огромно незадовољство, ја вам упућујем овај апел: отварајте, господо, радничке организације, отварајте вентиле, нека се канализује незадовољство, јер незадовољство у маси раднога народа и у вароши и на селу ври, кључа, и ако дође, вашом кривицом, до експлозије, гнев народног незадовољства излиће се на ваше главе“.²⁰

5. Остали учесници расправе

Радикал из Срема, др Жарко Миладиновић, је одговорио на питање „да ли смеју Обзнану одобрити – посланици који имају да донесу Устав. Господо, мој је одговор врло кратак. Можемо, треба и морамо да је одобрим. Да одобрим баш зато, што хоћемо да донесемо Устав. Јер да није било Обзнане, не би било ни данашње Скупштине, ни уставнога нацрта, а ни Устава у опште“. Јер, комунисти су хтели револуцију, тј. „насиље и промену режима насилним путем. Ако коза лаже, рог не лаже. То је доказ да комунистичка партија није хтела да путем еволуције постигне напредак наше државе, него путем револуције, путем насиља, па и путем проливања крви и убијања“.

Миладиновић је приметио да интерпелант Марковић није говорио о једном случају у Босни: „У Босни, као што је констатовано званично, тамо је од комуниста погинуо један подофицир и два жандарма. У Босни су створили совјетски суд и тамо су хтели судити једном раднику и једном жандарму и само их је национална гарда, гарда младића ослободила од сигурне смрти“. Према мишљењу Миладиновића, „комунизам се показао не само у Русији него и на другим местима као једно средство за рушење данашњег

²⁰ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 18.

друштвенога и државнога стања и то не путем развоја, него путем насиља, путем убијања, путем уништавања. Кад би ми узели мустру совјетске републике, онда би многи комунист био, како наш народ каже, за главу краћи. Али ми нећемо тим путем ићи, ми нећемо стварати терора у држави, ми нећемо да будемо мањина, која ће владати диктатуром, ми нећемо нити црвене армије“. Влада Краљевине СХС, наставши се се „пред једним опасним стањем, видела је да је комунизам већ далеко отишао, видело се, да тај комунизам прети државном опстанку и онда у невољи и нужди издала Обзнану, да стане том опасном комунизму на пут. И народ бар у нашим крајевима је одануо и сматрао Обзнану као благ мелем на љуту и велику рану“. С обзиром на то да се у интерпелацији говорило да је „Влада хтела да буде крвопролића“, Миладиновић је говорио да је Влада Обзнаном спречила то крвопролиће.

Миладиновић је замерио интерпеланту Марковићу „на оном тону интерпелације где каже, како је влада на основу најглупљих мишљења затварала радничке домове. Пре свега, то није парламентаризам; а осим тога говор г. Министра Унутрашњих Дела показао је, да ово није никаква измишљотина, да ово није било на темељу најглупљих измишљотина учињено, него да је то учињено на темељу дела и стварни података и оно што је Влада урадила, урадила је с правом ...“ Миладиновић је закључио да „народу је добро у овој држави и народ је задовољан, а онај који није задовољан нека путује у Русију“.²¹

Др Иван Павичић, посланик Хрватске тежачке странке из Босне, поменуо је да у доношењу Обзнане нису учествовали хрватски министри. Затим, опширно је говорио о оснивању народних гарди у Босни до чега је дошло као последица Обзнане. Јер, Обзнана је наводно значила позив приватним лицима да помогну држави у борби против разорног комунизма. Оснивање народних гарди, као свој монопол, предузеле су неке партије, међу којима је прва била Народна радикална странка: „Пошто се ваљда није могло наћи међу грађанима града Сарајева довољно људи да оснују гарду, већ се појавило Ново Сарајево као предграђе Сарајева и ту се основала прва народна гарда у Новом Сарајеву. И 'Српска Ријеч' орган радикалне странке позвао је јавно грађане да се уписује у ту народну гарду. ... У тој народној гарди у Сарајеву, били су искључиво само радикали. То су они узели као свој патент и почели мирни свијет тероризирати“. Народна гарда, према Павичићу основана је и у Тузли и чинили су је само Срби, којима је војна област дала оружје и муницију. Павичић је осудио оснивање народних гарди, пошто се мора имати поверења у снагу државе, „јер свакако није у интересу да се код јаке снаге војне, код војске, код јаке цивилне власти, полиције и жандармерије оснивају цивилне гарде“. У Сарајеву постоји 20 до 30.000 војске, жандармерија, полиција „а свих комуниста има 2 до 3000, па зар зато треба оснивати

²¹ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 18-20.

народну гарду“.

Оснивање народних гарди значило је преношење одговорности са државне власти на приватна лица. Док је сврха Обзнане била да се спрече покољи и убиства, саме народне гарде су „починиле стотинама и стотинама злочина“. Од тих недела, најмање су страдали комунисти, него су „страдали баш наши јадни тежаци који немају ни појма о томе шта је комунизам. Они су највише настрадали и то многи тежаци муслимани и католици“²² (Један глас: Који су пуцали на жандарме)“. На крају, у име Народног клуба („Хрватске заједнице“), Павичић је изјавио да „с обзиром на поступак којим се Обзнана извршавала и злоупотребљавала не можемо и нећемо гласовати влади поверење“.

Јован Јовановић – Пижон²³, шеф Земљорадничке странке, који је такође, неко време после Симе Марковића поднео своју интерпелацију о Обзнани, почео је говор дистанцирањем од комуниста. Земљорадници и комунисти нису имали ништа заједничко: земљорадници су за еволуцију, а комунисти за револуцију; земљорадници су за владу народа и већине, а комунисти за владу мањине; земљорадници нису за тиранију него за слободу. Следствено, земљорадничка странка је за „најенергичније мере против сваке анархистичке и револуционарне акције у нашој земљи“. Земљорадници нису осуђивали Владу „што је радила“, него су је осуђивали јер је „нелегално радила,“ и што је „уредбодавну власт и моћ злоупотребила“. Прво, Обзнану је донела Влада Миленка Веснића када је била у оставци, а уобичајено је да крупне ствари не решавају владе у оставци. Затим, Обзнана је једно Министарско решење, без Краљевог потписа; она није имала никаквог ослонаца у кривичном закону, нити је за њу Влада имала законодавно овлашћење. Обзнана није обнародована, и то је чини ништавним актом. Најзад, „кад би дошла пред суд, она не би имала тамо важности. (Добацивање из центра: Пред народ је дошла, и народ је одобрио.)“

Јован Јовановић је навео гледиште проф. Слободана Јовановића по коме је Обзнана једна уредба без законске важности, „само једно средство за

²² Павичић је изразио уверење да ће муслимани потврдити ове његове речи осим ако се нису приклонили изреци: „Влада тукла, Влада била, опет нам је Влада мила“. – Павичић је иначе навео низ случајева наводних злочина народне гарде. Тако, на пример, „у селу Лужанима, где су људи из народне гарде покушали насиље над Божином женом, и око 5 сати увече то насиље извршили. Најпре су остале женске отерали из собе, па онда, пошто су извршили насиље над женом, одузели су јој златне минђуше, пешкире и друге неке ствари. Од батина и удараца ових гардиста народних умрли су двојица Блажо Ковачевић и Керовшевић. (Д-р Пећанац: То су били одметници од власти)“ (СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 21)

²³ Јован Јовановић је рођен 1869. у Београду, где је завршио основну школу, Гимназију и Правни одсек Велике школе. Лисанс (диплому) права стекао је на Париском универзитету. Готово цео радни век провео је у дипломатској служби. Кратко време (1900) био је ванредни професор на Великој школи (*Народна енциклопедија СХС*, II, Београд, 1928, стр. 167).

заstraшивање“. Он се није сложио са Слободаном Јовановићем сматрајући да је Обзнана „једна уредба као и остале уредбе које је ова Влада и остале владе доносиле“. С обзиром на то да „законодавна власт припада само Народном Представништву“, Влада је могла да добије законско овлашћење за доношење Обзнане: „У свима земљама је то учињено: у Француској, у Швајцарској, у Италији и у Енглеској, све су владе предвиделе такве случајеве и добиле законско овлашћење од својих парламената да могу такве уредбе и овакве мере доносити“. Да није било Марковићеве и његове интерпелације, Влада не би „тражила ни вотум поверења. Има друга ствар, ако Скупштина није била на окупу, ако Привремено Народно Представништво није радило, постојао је један други законодавни фактор, а то је Краљ, који по ономе староме Уставу има право законодавне власти и он је могао и требао да се на ову уредбу потпише“. Краљ се потписао на 150 других уредаба, међу којима је била и уредба о утамањивању скакаваца, „али није потписао једну од најважнијих уредаба, којом се одузимају политичка права и слободе наших грађана“.

Јован Јовановић је закључивао да Влада није хтела против комуниста да донесе „пуноважну уредбу“, већ је само хтела да их „деорганизује, да их заплаши“. Међутим, Обзномом су узнемирени и они који нису директно под њу потпадали: „За нас све било је једно нелагодно осећање да знамо да постоји једна Обзнана над нама, а да никако не знамо шта се у ствари иза брда ваља, шта су ти анархисти и комунисти спремали се да ураде. Да је Влада ово одмах објавила, ми би били мирни, а овако смо били вечито узнемирени“. Ако је Влада имала доказа „уочи Обзнане а и раније: да комунисти спремају преврат, да побију Краља, да побију Министре, команданте и виђеније људе, зашто није одмах ухапсила те људе и дала их под суд? Зашто је чекала 3 месеца?“ Све у свему Обзнана је била „једно титрање и игнорисање правнога реда и поретка у држави“. Обзнана је нешто од чега „ничега горег није било од ње, да се незадовољство у редовима грађана прошири и унесе оно што је најгоре за нас и за цео наш друштвени живот и углед, што је створен један опасан прецедент“.

Јован Јовановић је свој говор завршио жаљењем што ће Обзнана бити везана за неке србијанске осведочене борце за демократију. Он се упитао ко је донео Обзнану, и одговорио да су то урадиле „странке, борци за народне слободе и за парламентарни систем владавине наше земље. То раде г. Пашић и г. Драшковић, па господо, ја њих више не познајем и мени је веома жао да баш они Србијанци, закачињу за демократску заставу ову Обзнану. Ја се томе чудим и лично и искрено жалим, што ће и г. Драшковић и г. Пашић то име везати за ту Обзнану“.²⁴

Словеначки социјал-демократа Етбин Кристан је свој говор засновао углавном на две тезе. С једне стране, Обзномом је отворен пут за правну неједнакост, односно гоњење опозиционара; с друге стране, захваљујући

²⁴ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 22, 23.

Обзнани прогоњени су не само комунисти, него радници уопште. „Ја – говорио је Кристан – једноставно стојим на томе становишту, да се мора закон једнако штовати, ако је то Влади угодно, или је то Влади неугодно. Ја нећу, да буду прогоњени комунисти, а да будем толериран ја. Једнако, ја не бих хтео, да буду прогоњени наши клерикали, па да мени буде добро, и не бих ја хтео да буду прогоњени једног дана радикали или демократи, па да ја будем уживао некакву протекцију. Ја немам разлога да се бојим за њих, али ја држим, да се оно исто што се данас може догодити једној опозиционој партији, може сутра или прекосутра догодити једној партији, која данас саучествује у Влади“.

Обзномом није било погажено „једно демократско и парламентарно начело“, него је „Обзнана сама собом била злоупотреба, него онда кад је била издата онда се та Обзнана сама још посебице злоупотребљавала. Рекло се, да су комунисте она опасна дружба које треба да се држава чува, али ваше полицајце схватили су ту ствар сасвим друкчије. Они су једноставно узели да треба сада гонити раднике у опште, да треба разорити њихове организације и да их треба малтретирати на свима крајевима“.²⁵

Комунистички посланик Павле Павловић се бавио случајевима прогона радника и полицијским подметањем доказа, примером о „бугарском шпијуну“²⁶ који је био у редовима демократске странке, и нарочито случајевима крајње беде радничке класе. У том контексту, навео је случај издавања државног новца за помоћ руским антикомунистичким избеглицама, на уштрб радничке класе: „Пошто је последњи кредит од петнаест милијона динара Министарског Савета, из кога се издавала помоћ руским избеглицама, утрошен, то је Министарство Финансија предложило Министарском Савету да одобри нове кредите. Наши радници врше самоубијства од глади, а овде се вотирају милиони динара кредита за помагање беспослених Руса“. Павле Павловић је позвао радикале да се обавесте о томе шта радикалски дисидент Стојан Протић мисли о Обзнани, па је закључио: „Обзнана може моментално и да ствара илузије о постигнућу неког позитивног интереса владе и владајућих клика, али Обзнана као и свако насиље мора имати своју реакцију у последицама и та ће реакција донети набујање оних потока, које сте хтели пресушити Обзномом. Доћи ће и бујица“.²⁷

²⁵ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 25.

²⁶ Павле Павловић је питао: „Ко је г. Топалов из Скопља, који је дочео Фердинанда, као председник општине скопљанске, овим речима, парафразирајући Јеванђеље: Господе, ослободи роба свога, који је дочекао да види спасење своје. Тај је био демократски кандидат јесенас на општинским изборима. (Пљескање на левици, чује се: Био је бугарски шпијун)“ (СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 27).

²⁷ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр 28, 29.

6. Пећићев прелаз на дневни ред

Драгутин Пећић²⁸ је поднео предлог за „претходно мотивисани прелаз на дневни ред“. Образлажући свој предлог, Пећић је адвокатски, детаљно се позабавио основном тезом интерпелације о томе да се Влада „стави под суд, јер је учинила дело безакоња“. Пећић је навео да Влада у својој Обзнани „проглашује тамо побројане радње једне политичке партије као незаконитости, и на основу тога наређује, да се те радње забране, а кривци предају суду; даље још да се војска стави у одбрану државе. То је све. Је ли то противузаконитост, или није? Да видимо. Ако је ово противузаконитост Владу треба свргнути и бацити под суд, а ако није, онда господо који тврдите противно, повуците се. (Д-р Сима Марковић: Г. Драшковић је признао да је противузаконито)“. Не осврнувши се на упадицу Симе Марковића, Пећић је пошао путем одговора на питање „да ли је употреба војске једна противузаконитост, и друго да ли су остале радње Владе противузаконитост“. По његовом мишљењу, употреба војске била је оправдана, на основу чл. 1 Закона о устројству војске од 31. марта 1904. г, који гласи овако: „Војска је одбрана отаџбине и потпора законитости.“ Нагласио је речи „и потпора законитости“. Уз ово, Пећић је указао на чл. 392. правила службе: „Оружана војничка сила у земљи употребљује се онда, кад средства са којима грађанске власти располажу нису довољна за одржавање реда и безбедности. Подвуците и овде ове последње речи. Е сад да се питамо: Шта је радила влада? Ево шта. За одржавање законитости у земљи, за одржање реда и поретка у земљи, прогласила је да ставља у службу војску. Је ли то противузаконитост? Није! Је ли законитост? Јесте! Шта велите сад на ово господо интерпеланти и ви други? А?“

Допуњујући излагање интерпелисаног министра, Пећић је указивао на незаконите циљеве који су се налазили у комунистичким програмима. Тако, „у брошури 'Начела и директиве III. Интернационале' проповеда се заузимање силом целог државног апарата, обарање свих досадањих власти и судија и завођење болшевистичких власти и судија“. У мноштву других комунистичких брошура које су растуране у народу „тражи се изречно обарање и уништење државе“. Све у свему, из свих комунистичких одлука и агитација „види се: спремање на уништење и обарање постојећег уставног и законог реда силом, крвљу и мачем, спремање народа на паљевине, рушење, грабеж и уништење туђе имовине и на исмевање, омаловажавање установа државних и установљење тајног друштва, противног државним циљевима“.

²⁸ Драгутин Пећић рођен је 1871. у Јагодина. После завршеног Правног факултета „био је судски писар 18 месеци, и за то време премештен је 6 пута“. Адвокатски испит положио је 1896. и постао адвокат у Јагодина. За народног посланика је стално биран почевши од 8/9 1903. Био је министар правде 1905/6. „Сматран је с правом, као један од најречитијих скупштинских говорника“ (*Народна енциклопедија СХС*, III, стр. 370).

Пећић се околио на учеснике у расправи који су оспоравали законитост Обзнане: „Ја нарочито обраћам пажњу на гос. д-р Јована Јовановића, Етбина Кристана и г. Павичића, мислим, који су толико пута понављали у своме говору како се само у овој држави допушта нелегалност и незаконитост, па позивају Парламенат да такве радње сузбије и Министре жигоше“. Пећић је опомињао да „нелегално не може бити у ваздуху“ него је нелегално оно што је противно закону или духу закона. „Све оно што није противно ни тексту законском ни духу законском није нелегалност. Али кад господа тврде, да јесте и још понављају толико пута, као што је г. Кристан бар 15 пута то навео (Етбин Кристан: Ја ћу и сто пута то рећи!), и кад г. /Јован/ Јовановић објављује, да ће његова партија баш зато гласати против. Онда бар г. Јовановић као некадашњи професор права, био је дужан да цитира текст ма којег закона у земљи у којој живимо, те да се види како је Обзнана владина противна било тексту, било духу дотичнога закона. Тако би сама ствар била јаснија и чистија. Ја имам куражи да дам изјаву да именована господа, нису то учинила зато, што таквога закона у васколиком законодавству не можете наћи“.

У погледу питања законитости забране рада КПЈ, Пећић је пошао од Устава „који важи и бар за Србију још није укинут. Ми ћемо прелистати тај Устав и доћи ћемо на један члан који носи назив 25. Садржина је тога 25. члана Устава ова: ‘Српски грађани имају права удруживати се у целима које нису противне закону. Ово право не може се подчинити никаквој превентивној мери. Дакле које право не може се подчинити превентивној мери? Оно право удруживања у цели која није противна закону. Свако друго удруживање није допуштено. Имамо ли ми пред собом једно удружење које није противно закону? Имамо удружење које проповеда да силом васпостави нови ред ствари. Имамо једно удружење које проповеда по прочитаним брошурама, да мачем, оружаном силом, крвном борбом, васпостави други ред ствари. Имамо удружење које проповеда рушење и паљење кућа и зграда и разграбљење имовине. Према томе да ли овај члан 25. Устава који проповеда слободу удружења штити ова радња? Не штити, чак их прогони и оглашује за невредне“. У прилог правне исправности Обзнане, Пећић је навео низ законских прописа међу којима су били прописи Кривичног законика са кривичним делима стварања тајних друштава, „акције којим се иде на то ... да се Устав земаљски насилно промени“, „свако друго дело којим се припрема издајничко предузеће“...

На крају, Пећић је одговорио на питање „да ли је влада са овом Обзном, са овом акцијом у Обзнани поступила по Уставу и закону или против њих? Да ли је на легалном или нелегалном терену? Ако сравнимо прочитане законске и уставне одредбе, ви ћете видети да је влада била у кругу законских одредаба и на својој дужности. Оно што је она урадила није акт незакоња и насиља, него поступање по уставу и законима, управо чување и одбрана државе, грађана, реда и мира, онога што јој је и поверено да чува. Радила је што је била дужна, и за то заслужује признање. Према томе господа, захтеви предговорника, захтеви

интерпеланата да се влада за овакву радњу баца под суд, на осуду, и да јој се изјави неповерење, нису умесни“.

На завршни политички говор Симе Марковића, Пећић је рекао да није тачно његово тврђење „да је комунизам овакав какав је, у покрету и у мери у којој се шири целим светом, резултат постојећег капиталистичког друштва. Он је само и једино последица великих и дугих ратова и беда и невоља, које су иза тих ратова наступиле. Да је господо он последица капиталистичког друштва, он не би тако исто ове размере и овај значај имао и пре великога европскога рата. Он га нема, и није га имао. Зашто није имао? – Зато што извор његов није у капиталистичком друштву, него му је извор у бедама и невољама које су избиле после рата. Епидемију као што г. д-р Сима Марковић назива комунизам, не можемо подржати и хвалити него је морамо лечити. Свака епидемија мора се сузбијати. Слажем се с тиме да је комунизам епидемија, али дужност је наша да епидемију сузбијамо. Из целе ове дискусије која се тако дуго води, имамо да извучемо један наук и поуку, не само за владу, него и за нас све овде у парламенту. Невоље и беде народне лечимо брзо и одлучно; будимо на опрезу да извесни људи са рачуном народ не заведу.

Земљораднички првак Војислав Лазић је скренуо пажњу на то да је, као последица Обзнане, уследило одузимање оружја сељацима: „Од народа одузима се она његова лична одбрана, и одузима му се сваки пиштољчић и пушчица коју је имао ради сигурности у својој кући, да се може бранити од лопова, од хајудка и од звериња“.²⁹

Лазићу је одговорио министар Драшковић наводећи да „наредба не гласи да се оружје одузима од сваког, него по изузетку и то од људи за које се претпоставља да ће учинити злоупотребу од оружја. Господо, најбоље би било да се разоружа сваки и да оружје нема нико сем органа власти. То би било идеално и томе се тежи. Али то ће се моћи остварити и постићи тек онда, кад државна власт буде толико јака и организована, да може заштитити свакога“. Због разоружавања у извесним крајевима појавили су се протести, због тога што је разоружан народ, а нису разоружани „одметници и хајдуци у гори“. Драшковић је навео и да оружје нису одузимале само полицијске, него и војне власти због тога што је „војсци требало добро оружје, а тога доброг оружја се налазила велика количина код народа“.

Министар Драшковић је, у закључном одговору³⁰, реплицирао поред Лазића, Павичићу, Јовану Јовановићу, и двојици комунистичких говорника. Драшковић је одговорио Павичићу да Влада није имала везе са формирањем народних гарди. Оне су настале спонтално, а Влада је упутила циркуларни телеграм „да је Влада врло захвална добрим грађанима, што јој нуде своју сарадњу за чување реда и мира у држави; али да Влада још не осећа такву

²⁹ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 31.

³⁰ Према Пословнику, министар је имао право „после одговора на интерпелацију и на закључни одговор“.

потребу од грађанске сарадње, јер је њена рођена снага за то довољна и с тога препоручује властима, да саветују грађанима, да од тога одустану, а по потреби да то сузбију“.

Говори Симе Марковића и Павла Павловића подсетили су Драшковића на Мажуранићеве стихове: „Што бијаху љути лави, јагањци су рек' бих тихи“. Он се питао да ли се ради о преображају код комуниста „или је ово тактика, или је ово полагање длаке, да се противник једном стратагемом успава“. Закључио је да комунисти нису „они тихи јагањци“. Драшковић је додао још низ података о антидржавном деловању комуниста, и то по записницима са њихових састанака, уз добацавање комуниста да на тим састанцима записници нису вођени. На једном од комунистичких састанака говорило се о тактици: „Сваки километар железничке пруге, свака подигнута фабрика, сваки економски напредак јесте јачање контрареволуције а ми то јачање не смемо дозволити“. Комунистичко начело је да треба „збунити буржоазију, не треба јој дати успеха, јер њихов успех наша је смрт“. Узгред, Драшковић је поменуо да му је Сима Марковић импутирао акционарство „једне индустрије која је дала леба радницима“: он није био акционар, а да јесте „не би се ништа женирао“. Драшковић се питао да ли ће капиталиста подизати индустрију да би комунисти имали шта да руше, „како ће се подићи нове индустрије кад ви разоравате старе? Ово су ваши радили, као што су и они у Русији“. Иначе, „сламање капитализма препоручује и г. Марковић; то сламање је црвени конач који се провлачи кроз све што сви комунисти без изузетка пишу и говоре“.

Поводом изјаве Јована Јовановића да је „за најенергичније чување закона“, Драшковић је одговарао питањем „ако законске мере, које имате, нису довољне да сузбију зло, шта да радимо“ кад је ситуација таква да не може да се донесе закон. Влада је владала уредбама зато што другог „избора није било“. Ставовe двојице Јовановића – једног посланика и једног професора – оценио је као „политички кицошлук“. По Драшковићу, Јован Јовановић је говорио да „треба нешто да се уради, треба најенергичније мере предузети, али те најенергичније мере нека предузме неко други, а ми ћемо чувати своје лепо политичко перје, а од других тражити енергичне мере“. Што се тиче доношење Обзнане од стране Владе која је била у оставци, Драшковић је питао „зар би смео г. Јовановић, да је он на нашем месту био и да је имао уверење које смо ми имали, да ли би смео чувати себе и спасавајући лепо политичко перје и своју одговорност да пусти да се и наша земља запожари и изгори у пожару, у коме сагорева читава Русија већ три године?“

Распава о интерпелацији о Обзнани завршена је изношењем три мотивисана предлаза на дневни ред, Владином прихватањем једног од њих и Скупштинским гласањем о том предлогу. Прво је секретар Скупштине прочитао „предлог за прелаз на дневни ред који је поднео народни посланик Драгутин Пећић“: „Непоколебљиво стојећи на бранику државе, а уверена да одговара жељи за миром целе земље, Уставотворна Скупштина, позива Владу да што пре спреми и предложи Уставотворној Скупштини допуне и поопштрења

законских мера, којима ће се отклонити свако угрожавање државе, њених установа и јавних и приватних права грађана. Одобравајући мере предузете до сада у нужној одбрани државе, Уставотворна Скупштина прелази на дневни ред“.³¹

Предлог за прелаз на дневни ред комунистичког посланика Павла Павловића, гласио је овако: „Констатујући да је Обзнана један насилнички акт, којим су погажена најосновнија политичка и грађанска права радничке класе, Уставотворна Скупштина после претреса по интерпелацији о Обзнани, одлучује: 1. Да се Обзнана одмах укине и Комунистичкој Партији, Синдикатима као и свима суспендованим радничким организацијама, врате сва права која им по законима ове земље припадају. 2. Да се да одштета за материјалну штету коју је Обзнана донела Комунистичкој Партији, Синдикатима као и свима осталим радничким организацијама и појединим грађанима. 3. Да се сви министри из кабинета г. Веснића који је донео Обзнану, као и они из кабинета г. Пашића, који је прихватио Обзнану, ставе под суд за гажење Устава и читавог низа позитивних закона у земљи“.

У предлогу за прелаз на дневни ред земљорадничког првака Војислава Лазића, стајало је: „Осуђујући најенергичније сваку анархистичку и револуционарну акцију у нашој земљи, Уставотворна Скупштина налази, да се противу ње може борити само легалним средствима, - и сажаљевајући с тога што Влада још ни до данас није тражила одобрење од Уставотворне Скупштине за своје мере противу комуниста, прелази на дневни ред“.

Према правилима о интерпелацији³², председник Владе Никола Пашић се изјаснио да, као задовољавајући за Владу, прихвата предлог за прелаз на дневни ред Драгутина Пећића. О том предлогу се прво гласало, јер у случају да он буде прихваћен „отпада потреба да се гласа о остала два предлога“. Председник Уставотворне скупштине д-р Иван Рибар, позвао је да се гласа: „Господа, која су противна овом прелазу на дневни ред, предложеном од стране г. посланика Пећића, нека изволе устати. (Мањина устаје. – Павле Павловић и гласови са комунистичке стране: Гласање о овоме треба да буде поименично, јер треба тачно да се зна ко је 'за', а ко је 'против'). То је мањина. Према томе је примљен овај прелаз на дневни ред, према предлогу г. Пећића. (Пљескање и бурно одобравање у центру и на десници. – Павле Павловић: протестује) Послух господо, Г. Павловићу, немате реч. Господо посланици, ја сам већ објавио резултат гласања. Овом интерпелацијом за коју сам констативирао да је довршена ... (Павле Павловић упада у реч) Народног посланика, г. Павла Павловића, кажњавам записаном опоменом на ред. Овом интерпелацијом, којом је довршен предмет интерпелације посланика г. Симе Марковића, довршена је и интерпелација г. д-р Јована Јовановића, која ради о

³¹ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 36.

³² „Влада има право да изјави који ће предложени прелаз на дневни ред примити као израз поверења Скупштине“ (чл. 61 *Пословника за Уставотворну скупштину*, стр. 20).

истоме предмету, што констатујем овде, а на што је пристао и г. д-р Јовановић, као интерпелант“.³³

Речју, резултат расправе о интерпелацији била је повољна оцена рада Владе поводом Обзнане, односно одбацивање осуде рада Владе који је садржавала интерпелација о Обзнани. Расправа о интерпелацији о Обзнани даје слику једног растројеног друштва на ивици класног грађанског рата и државе чији је опстанак угрожен и изнутра, и споља. Овим је отворен пут за доношење Закона о заштити јавне безбедности и поретка у држави, познатијем под називом „Закон о заштити државе“. Закон је у Народној скупштини изгласан 1. августа 1921, од Краља потврђен 2. августа, а објављен у Службеним новинама 3. августа.³⁴

Сам текст Закона о заштити државе указује на то да је овом Закону расправа о интерпелацији о Обзнани служила као својеврсна грађа. Првим чланом Закона о заштити државе прописано је да ће се, као злочинство у смислу Казненог законика, смртном казном или робијом до 20 година казнити: „1.) писање, издавање, штампање, растурање: књига, новина, плаката или објава, којима се иде на то, да се ко потстрекне на насиље према државним властима предвиђеним Уставом и уопште да се грози јавни мир или доведе у опасност јавни поредак. Ово важи и за сваку писмену или усмену комунистичку или анархистичку пропаганду или убеђивање других да треба променити политички или економски поредак у држави злочином, насиљем или ма којом врстом тероризма; 2.) организовање, потпомагање или постајање чланом каквог удружења, које би имало за сврху пропаганду комунизма, анархизма, тероризма или удружења ради припреме или извршења убиства или удружења за нелегално и непарламентарно приграбљивање власти као у опште оно што се садржи у предњој тачки; 3.) издавање под закуп или ма у којем виду уступања зграда или простора за скупљање лица, којима би био циљ припрема или рад за остварење чега од онога, што је изложено у горњим двама тачкама, ако је онај, који је зграду или просторије уступио, знао нашта ће се оне употребити; 4.) организовање, здруживање или пропаганда, којима се иде на то, да се проузрокује војна побуна, метеж или незадовољство код војника или да се грађани или војници не одазивају својим војним дужностима или да се омета, отежава или ограничи производња, поправка или пренос војног материјала или снабдевање војске за њене потребе као у опште свака пропаганда против установе војске, као и свака припрема, покушај или извршење у циљу да се поруше или пониште објекти, који служе јавном саобраћају, јавним

³³ СБ УС, XIII редовни састанак – 8. април 1921, стр. 37.

³⁴ Аврамовски, Ж., *Британци о Краљевини Југославији / Годишњи извештај Британског посланства у Београду, 1921-1938*, књига прва (1921-1930), Београд, 1986, стр. 48, 49; Глигоријевић, Б., *Парламент и политичке странке у Југославији / 1919-1929*, Београд, 1979, стр. 116; Чулиновић, Ф., *Југославија између два рата*, I, Загреб, 1961, 364-367; Павловић, М., *Српска правна историја*, Крагујевац, 2005, стр. 678.

инсталацијама и потребама; 5.) стављање у везу са каквом личношћу или каквим друштвом у иностранству у циљу добијања какве помоћи отуда ради припрема за револуцију или насилну промену садашњег политичког стања у земљи или другог чега у предњим тачкама предвиђенога, као и свако помагање кога иностранога листа или друштва од стране некога са територије наше Краљевине, кад то лице или друштво раде против уређења, поретка или јавнога мира наше државе; 6.) производња или прикупљање оружја, оруђа, справа или експлозива ради којег од напред споменутих циљева; као и свако прикривање тих предмета; 7.) припрема, покушај или извршење убиства на кога органа власти или политичке личности.“³⁵

Према члану 18. Закона „не могу вршити никаву јавну службу или функцију нити бити народни посланици нити часници самоуправних тела они, који припадају комунистичкој партији или уопште каквом удружењу, које је овим законом забрањено“. Скупштина је одмах применила овај члан, и комунисти су преко ноћи остали без посланичких мандата. Проф. Слободан Јовановић, највећи уставноправни ауторитет, изнео је став да је искључење комуниста из Скупштине било противуставно: „Искључење комуниста из Скупштине могло се извршити без повреде Устава само на један начин. Пошто законодавац може стварати нове кривице и прописивати за њих какве хоће казне, Закон о заштити државе могао је од припадништва комунистичкој странци начинити једну кривицу, и могао је за осуду због те кривице везати губитак грађанске части. У том случају комунистички мандати били би поништени услед претходне судске пресуде, која би комунистичке посланике лишила грађанске части, коју сваки народни посланик мора уживати. Уместо тога, Закон о заштити државе одузео је комунистима посланичко право непосредним чином, онако као што га је Устав одузео држављанима испод 30 година, или држављанима који не знају да говоре и пишу народним језиком. Устав може одузети посланичка права којој хоће групи грађана, али обичан закон не може то чинити ...“³⁶

³⁵ Закон Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца о заштити јавне безбедности и поректа у држави, *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, бр. 170А, 3. августа 1921.

³⁶ Јовановић, С., *Уставно право Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Београд, 1924, стр. 84, 85.

*Marko Pavlowitch, Ph.D.,
Full-time Professor*

THE INTERPELLATION ON „OBZNANA“

Summary

Obznana (Proclamation) was a quasi decree, passed on December 29, 1920, which banned the Communist Party of Yugoslavia. The debate on the interpellation on Obznana was held on April 8, 1921, according to the rules on interpellation contained in Standing Orders of the Constituent Assembly, dated January 28, 1921. The Minister of the Interior, the creator of Obznana, Milorad Draskovic, was the first to speak at the debate. He stated many reasons why Obznana was passed. Then, the Minister answered the interpellant, the leader of the communists Sima Markovic, for 30 minutes, according to the Rules of Procedure. After wards, several other government and opposition MPs spoke, presenting arguments in favor of or against Obznana. The head of the Agricultural Party, Jovan Jovanović, spoke about Obznana from a legal standpoint, stating that Obznana was passed by the Government in resignation, that it was not published, that it did not have the King's signature, that it was passed without legal authorization and without a legal basis in the Criminal Code. Lawyer Dragutin Pečić stated the opposite view, according to which Obznana had a legal basis in the Constitution, in the Criminal Code and in a few of other legal regulations. He proposed a motivated transition to the agenda, which the Prime Minister Nikola Pasic accepted "as an expression of the Assembly's trust to the Government". With the parliamentary acceptance of Pečić's proposal to move to the agenda, the communist interpellation on Obznana was rejected, and the previous work of the Government regarding Obznana was approved. This paved the way for the adoption of the "Law on Protection for the State".

Key words: *Obznana, interpellation, interpellated minister, interpellant, parliamentary debate.*